

Brane Škerjanc

Nadvlada teletopičnega mesta

PAUL VIRILIO, Hitrost osvoboditve, (Študentska organizacija Univerze v Ljubljani – Knjižna zbirka KODA, Ljubljana, 1996, 174 str., cena: 2.940 SIT)

Po enoletnem zamiku se je na slovenskih knjižnih policah pojavila knjiga Hitrost osvoboditve, najnovejše delo teoretika hitrostnih fenomenov in vodje pariške Ecole spéciale de l'architecture Paula Virilija, ki je na izviren način razvil dromologijo kot znanost, katera je nastala kot rezultat sodelovanja številnih različnih disciplin. Vojaška strategija, zgodovina znanosti, urbanistika, estetika, fizika in metafizika so tista izhodišča, na katerih Virilio gradi svojo filozofsko teorijo, oblikovano predvsem z antropološkega in estetskega vidika. Že na začetku moramo poudariti njegovo temeljno zahtevo po povezovanju filozofije in fizike. Hitrosti ni samo ontologiziral, temveč jo razumeva v izrazito fizikalnem smislu in jo tako obravnava na eksakten, naravosloven način.

Hitrost osvoboditve je potrebna, da udemo zemeljski težnosti in si tako omogočimo beg pred realnim prostorom našega planeta. Ta beg in osvoboditev pa je hkrati tudi izguba, izguba sobivanja, razlike, ... Medijska bližina, ki nas spremlja na vsakem koraku, vse dolguje svetlobni hitrosti in je s svojo prosojno močjo zavladala človeku. Tako se bomo morali privaditi na spremembe pojmovanja perspektive. Sodobna manipulacija je mogoča ravno na principu vseobsegajočega pogleda, za katerega je značilno, da ga je uveljavil že medij panorame (in kasneje diorame), ki opazovalcu omogoča vstop v sliko in s tem "biti v sliki", to pa je področje, s katerim se je prelomno ukvarjal že Walter Benjamin. Virtualna resničnost pa je s svojo možnostjo daljinske prisotnosti temelj velikega kulturnega preobrata, ki ga je Virilio označil s taktilno perspektivo. Če je podlaga vizualne in avditivne perspektive videti in poslušati iz distance, je na območju kiberprostora bistveno občutiti iz distance, in tako je perspektiva prestavljena v domeno telekontakta. Času dolgotrajnosti se pridružuje čas, ki se eksponira trenutno, to je čas krajših trajanj s področja elektromagnetizma in težnosti. Privaditi se bomo morali na učinke distorzije videzov, ki jo povzroča perspektiva realnega časa telekomunikacij, v kateri se nekdanje obzorje prikazuje v okviru ekrana, elektrooptika pa nadomešča optiko naših očal. Svet se je po zaslugi hitrosti osvoboditve zmanjšal, kajti že v nekaj mikrosekundah zvmemo, kaj se dogaja na območjih, ki so za nas v tistem trenutku nedostopna. Tu ni več prostora za geografijo narodov, ne majhnih ne velikih, in tako bo družba jutrišnjega dne razslojena na tiste, ki bodo živeli v virtualni skupnosti preskrbljenih, in druge, ki bodo preživeli na robovih realnega prostora mest. Virilio opozarja na krčenje geofizikalnega prostora, katerega nezavedne žrtve postajamo s pospeševanjem komunikacijskih sredstev in se z neustavljivo hitrostjo približujemo kritičnemu prostoru, v katerem se ukinja

sleherno trajanje, sleherni zamik prenosa sporočil in podob. S tem niso več kritične samo tri prostorske razsežnosti, temveč predvsem četrta, časovna razsežnost, ki jo poimenuje razsežnost sedanjosti. Vpliv sodobnih tehnologij pa ni negativen samo za naravo človekovega okolja, temveč tudi za naravo posameznika, vse bolj odvisnega od najrazličnejših vmesnikov (tipkovnica, katodični ekran, podatkovna rokavica ali obleka itd.), na katere je človek prikljen in iz njega naredijo invalida. Aktualna revolucija prenosov pomeni iznajdbo poslednjega vozila, statičnega avdiovizualnega vozila. Časa (trajanja) in prostora (razsežnosti) ne moremo več misliti brez svetlobne hitrosti. Interaktivnost teleakterja tedaj ni več toliko prostorsko določena kot časovno. Priklopljen je na razne sonde in detektorje, ki mu hipno dostavljajo podatke o oddaljeni realnosti. Glede na to lahko sklepamo, "da zmaga realnega časa nad časovnim zamikom pomeni vstop v ekspeditivno proceduro fizične eliminacije objekta in subjekta v izključno prednost trajekta – toda trajekta brez trajektorija, torej nujno neobvladljivega," kakor zapiše Virilio (Hitrost osvoboditve, str. 31).

Če smo do sedaj govorili o urbanizaciji realnega prostora, sedaj lahko sledi urbanizacija samega telesa posameznika, ki postaja "motorični invalid" brez vsake potrebe po fizičnem premikanju, saj lahko kontrolira svojo bližnjo in oddaljeno okolico z minimalnimi gibi telesa. Statičnost fizičnega telesa pa nujno vpliva tudi na posameznikovo psihično strukturo, ki je zmanipulirana v totalni individualizem, v območju katerega ni prostora za "bližnje", prijatelja, starše ali sosede. Zato Virilio individualizem bolj pripisuje učinku razvoja tehnik urejanja javnega in zasebnega prostora kot pa liberalizaciji nravi. Obdobje podobe v realnem času ni več obdobje konkretne informacije, temveč diskretne, kjer smo priča nenadnemu razmahu paradoksalnega neposrednega spomina, zvezanega z vsemočjo podobe. Učinek stroja časa na okolje je pomem-

ben tudi z ekološkega vidika, saj danes ni aktualno samo vprašanje o atmosferskem in hidrosferskem onesnaženju, temveč tudi vprašanje o onesnaženju, ki ga avtor poimenuje dromosfersko (od dromos – dirka) in “dosega živahnost subjekta mobilnost objekta, pri tem pa atrofira trajekt, da ga naredi neuporabnega” (str. 45). Vstopamo v obdobje teletopičnega mesta, metamesta, kjer naravna velikost ne more biti več merilo realnega. Realno se namreč skriva skozi redukcijo podob na ekranu, perspektiva realnega časa pa ni več ujeta v zemeljsko težnost, saj se obzorje TV ekrana izmuzne gravitaciji, ker temelji na sami svetlobni hitrosti.

Avtorjev pristop k razumevanju sodobnega sveta je kritičen in eksakten. Na drugi strani pa ne smemo pozabiti na stilsko bogat in domiseln jezik, ki naravnost očara bralca in ga popelje v svet misli – podob, v svet dvajsetega stoletja, v čas institucije pogleda, kjer se celoten razvoj gledanja in podobe konča v avtomatiziranem videnju, v videnju brez pogleda, ki ni pomembno samo za razvoj vojaških tehnologij, temveč zajame tudi sodobnikovo vsakdanjost in predvsem v oblikah virtualne resničnosti stimulira tudi njegov otip. Do zagovornikov tehnosfere avtor ni le kritičen, temveč tudi ironično zbadljiv, na trenutke celo groteskno temačen. In knjiga, ki je nastala pod vplivom različnih družboslovnih in naravoslovnih teorij, ni več tradicionalno filozofsko delo, saj s svojim na trenutke kar literariziranim jezikom nenehno vstopa v svet teoretikov kiberkulture in piscev kiberpanka (npr. William Gibson, Jim Starlin, Pat Cadigan itd.).

Poznavanje samih konic vojaške tehnologije – kar avtor dokazuje s svojimi prejšnjimi deli, kot sta knjiga Puščavski veter (Pariz 1991) in pred njo v letu 1988 izšlo delo Stroj, ki vidi, namenjeno problematiki avtomatizirane zaznave – omogoča ilustracijo sodobnikove tesne zveze s stroji, in sicer z napravami tretje tehnološke revolucije (v terminologiji Daniela Bella), ko se zdrav “preopremljeni” človek s pomočjo biotehnologije v obliki

mikro- in nanostroj, ki posegajo v njegovo telo, spreminja v “motoričnega invalida”. Te sodobne tehnologije posegajo v same ontološke koncepte realnosti in omogočajo spremembe na področju zaznavanja. Tako tudi oblika vojskovanja danes dobiva čisto drugačno podobo, saj vojno stvari in predmetov danes nadomesti vojna slik in zvokov. V letu 1983 izšlem delu Čista vojna se seznanimo z drugačnim razumevanjem geografije, ki se zaradi transportnih vektorjev in nosilnih raket spreminja v geografijo časa hitrostnega dneva. Gre za spremembo razmerja med bogastvom in hitrostjo, kajti kdor ima hitrost, ima tudi moč, tako da se moč ne izraža več v smislu bogastva, temveč v smislu hitrosti. Čeprav skušajo nekateri sodobniki Viriliovo misel razumeti v smislu stroge filozofije in celo tehnoplatonizma, je njegov pristop do hitrosti, ki jo ontologizira v dominantno načelo in poveže z dekonstrukcijo realnosti, prejemirističen in pozitivističen, saj v vseh svojih delih sledi profanemu sodobne znanosti in tehnologije. Ravno dekonstrukcija realnosti pa zadeva tudi vprašanja Levinasove in Heideggerjeve filozofije, s katero je Virilio v nenehnem dialogu. Spomnimo se lahko, kako se Heidegger sprašuje, ali ni ravno tehnika dovršitev metafizike. Virilio pa bi vseeno lahko očitali predvsem prešibko strogost ob umeščanju teorije glede na druge tradicije, ki je nujna pri odgovornosti filozofskega mišljenja. Virilio v knjigi Hitrost osvoboditve skoraj nič ne citira in se premalo ozira na misli Jeana Baudrillarda, katerega refleksija se odvija v simetričnih tokovih z njegovo. Oba pa pozabljata na Friedricha Nietzscheja, ki je eden izmed prvih vplival na nastanek tovrstnih oblik sodobnega mišljenja. Na ravni jezika sicer Virilio zelo spretno operira s sestavljanjkami po zgledu nietzschejanskega nadčloveka, npr. nadrazdraženec, nadopremljen zdrav človek, biotehnološka nadvitalnost in nadrazdraženost čutov. Ne smemo prezreti tudi vpliva francoske kulturološke tradicije (npr. Georges Bataill) in pa tudi

teorije o zgodovini znanosti, ki jo je prispeval Michel Serres. Tudi njegova redukcija sveta na nič bi si zaslužila širše izdelano konceptualizacijo, pozablja pa tudi na jasnejšo refleksijo o fenomenih mreže in njene urbanizacije, o kateri razmišlja William J. Mitchell v svojem delu Mesto bitov.

Institucija pogleda je bistvena za človeka dvajsetega stoletja, saj razmerje med realnostjo in podobo zavzema v pojavnem obdobju eno osrednjih mest obravnave teoretičnih in znanstvenih razprav. Po tem, ko si je človek s svojo bistrumnostjo ustvaril številne tehnične pripomočke, ko se je revolucija transportnih sredstev v 19. st. iztekla v revolucijo medijev v dvajsetem stoletju in napoveduje prihodnjo revolucijo transplantacij, je človek začel dvomiti o prvenstvu razuma, ker pač ugotavlja, da mu “osvoboditev sveta” nezadržno beži iz območja kontrole, kjer bo zavladala transnacionalna politika in virtualna ekonomija. O nevarnostih premoči tehnološkega (virtualnega) razreda je v svojih delih na temo virtualnega kapitalizma razmišljal že Arthur Kroker. Tudi Paul Virilio opozarja na nevarnost delitve sveta v smeri teletopičnega mesta in realnega prostora lokalnih mest. Sprijazniti se moramo s podvojitvijo sveta med reprezentacijo in njegovo realnostjo. Človek se je soočil z odkritjem poslednje oblike energije, ki ji Virilio pravi kinematična energija, to je energija v obliki “slik” in “informacije”, ki se je pridružila kinetični in potencialni energiji. Po zaslugi podatkovne rokavice in jutrišnje teletaktilne kombinacije se bliža industrijska produkcija podvojitve osebnosti, instantno kloniranje živega človeka in tako bomo pričeli tehnici kraciji mita dvojnika. Tu naj spomnimo na teoretike kiborga (kibernetičnega organizma), ki razvijajo strategije o kopiranju človeškega duha na trajnejše, ne več biološke, telesne nosilce. Tem problemom Virilio posveti svoje mesto tudi, ko napove “ergonomskega dvojnika s spektralno prisotnostjo”. Podvojitve med aktivnostjo in interaktivnostjo, prisotnostjo in telepri-

sotnostjo, eksistenco in teleeksistenco zastavlja tudi vprašanje onesnaženosti naravne velikosti. Na to vprašanje pa ne more zadovoljivo odgovoriti zelena ekologija, temveč avtor predlaga izraz siva ekologija, pri kateri gre za onesnaženost distanc in dolžin časa. Virilio v problematiziranju onesnaženja na področju infosfere napoveduje tudi možnost splošne nezgode, grozljive virtualne katastrofe, ki jo primerja z jedrsko. "Če za moderne filozofe velja, da je substanca nujna, akcidenca pa relativna in naključna, tedaj postmoderni trdijo, da smo priče prevratu členov enega za drugim, saj zdaj nezgoda, akcidenca, postaja absolutna, substanca, sploh sleherna substanca, pa relativna in naključna," zapiše v *Hitrosti osvoboditve* Paul Virilio (str. 81). Nezgoda se sedaj ne more več pripetiti v prostoru-času, temveč se umesti v svetovni čas in pridobi tako apokaliptično razsežnost. "Bi si mar ne veljalo zamisliti svojevrstne pravice do slepote, kot že obstaja pravica do relativne gluhoti, vsaj do znižanja ravni hrupa v skupnih prostorih, na javnih krajih? Bi mar ne morali kar najhitreje zahtevati znižanja intenzivnosti difuzije videzov?" (Str. 103.) To so vprašanja, ki si jih na izviren in domiselni način zastavlja avtor skozi celotno delo. Tako bralec spodbuja v želji po odkritju odgovorov te apokaliptične pustolovščine, ki sploh ni pisana v obliki duhamorne teorije, temveč prej spominja na obliko kakega kiberpank romana.

Antropološko gledano pa je za avtorja pomembna tudi problematika razvrstitve fizične bližine. S telematično tehnologijo je omogočen drugačen odnos do "bližnjega" in na durgi strani "daljnega", kar ima lahko za človeštvo strahovite posledice: "Imeti raje virtualno bitje – oddaljeno – namesto realnega bitja – bližnjega – pomeni seči po golobu na strehi, preferirati figure in klona namesto substancialnega bitja, ki vam je v napoto, ki ga imate dobesedno na rokah, bitje iz krvi in mesa, ki je le po pomoti tu, tukaj in zdaj, namesto da bi bilo tam" (str. 109–

110). Ob tem pa se njegova ostra vprašanja ne izčrpajo samo na področju erotike in seksa, ampak posežejo tudi na področje (naravne) reprodukcije ljudi, ki z razvojem biotehnologije zgublja svojo prvotno obliko. Ko dejanje ploditve izgubi območje telesa in temelji zgolj še na razumu, je vprašanje obstoja človeške vrste eno izmed prvih, ki bi si ga morali zastaviti. Sam kiberseks, ki temelji na povezovanju preko daljinskih sistemov in mrež, bo pripeljalo svet v situacijo "kozmičnega bordela, v katerem se bo presenetljivost razvoja vročih linij po zaslugi čudes interaktivne telekomunikacije ponavljala v neskončnost" (str. 119).

Na koncu naj omenimo, da je knjiga *Hitrost osvoboditve* uspela ohraniti distanco do vseh kulturnih obratov in preusmeritev v znanostih in da ni zapadla pod vpliv raznih ideologij in smernic, ki spremljajo tehnični razvoj, kot se to dogaja številnim delom s podobno tematiko. Baudrillardovo zadnje delo *Popoln zločin* tudi opozarja na praznino tehnicirane in mediatizirane realnosti, kar pa nas vodi v skrajno kompleksno integralno realnost (Baudrillardov izraz), kjer vlada akcidenca nad substanco, virtualnost nad aktualnostjo in inertnost nad prostorskim premikanjem. Tako kot tudi v prejšnjih delih, lahko tudi med teoretikovima zadnjima knjigama, izšlima v enoletnem presledku, opazimo veliko podobnosti.